

S dětmi nás baví SVĚT

23 inspirativních příběhů zkušených cestovatelů

Lukáš Synek

&

**Miroslav Náplava / Petr Horký a Jana Horká / Lenka Linhartová /
Pavel Sladký / Matouš Vinš / Zuzana Juračková / Dana Arvay /
Milada Řeháková / Slavomír Horák / Jirka George Dolejš / Ladislav Bezděk /
Martin Kotol / Jana Troupová / Monika Vacková / Daniel Garba /
Jan Tilinger / Michaela Bendová / Jana Wolfová / František Štaud**

**BWT
BOOKS**

PODĚKOVÁNÍ

Vřelé díky za pomoc s přípravou této knihy si zaslouží: Alena Synková, Jana Svojáková, Anna Ahneová, Eva Pišťková, Martina Kmetíková, Dušan Janovský, Jaroslav Šťastný, Michal Thoma a Petr Kádner.

UPOZORNĚNÍ

Tato kniha má sloužit především pro inspiraci a sdílení osobních zkušeností. Cestování, zejména s malými dětmi, vždy vyžaduje vlastní odpovědné rozhodování, ověřování aktuálních informací a zohlednění věku a zdravotního stavu dětí, místních podmínek i bezpečnostní situace. Autoři ani vydavatel proto nenesou odpovědnost za případné nepříznivé události, škody či újmy vzniklé v souvislosti s využitím informací uvedených v této knize.

*Cestujte s nimi,
než vyrostou!*

© Lukáš Synek, 2026
© BWT Bros s.r.o., 2026

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této publikace nesmí být kopírována a rozmnožována za účelem rozšiřování v jakékoli formě či jakýmkoli způsobem bez písemného souhlasu autora. Jakože fakt!

ISBN 978-80-88547-00-6

Obsah

PŘEDMLUVA 12

I. PŘÍBĚHY CESTOVATELŮ 14

MALAJSIE

Lukáš Synek
S miminkem na Borneo 16

FILIPÍNY

Milada Řeháková
Pátráme po vzácných
zvířatech ostrova Dinagat 32

ITÁLIE

Jirka George Dolejš
Až do Apulie za podzimním sluncem 44

NOVÝ ZÉLAND

Lukáš Synek
Hledali jsme kiviho na konci světa 62

GRÓNSKO

Martin Kotol
Malá arktická dobrodružství
na největším ostrově světa 82

TURECKO

Matouš Vinš
Mezi mořem, zasněženými vrcholy
a antickými sloupy 98

MAROKO

Ladislav Bezděk
Jak jsme holkám slíbili cestu do Afriky 110

FILIPÍNY

Milada Řeháková
Za nebožtíky na ostrov Luzon 128

GRUZIE

Slavomír Horák
Z české holčičky thušskou dívkou 138

SAÚDSKÁ ARÁBIE

Lukáš Synek
Tři roky v pouštním království 152

SLOVENSKO

Pavel Sladký
První horský vandr s dcerou
je životní zážitek 168

MADEIRA

SRÍ LANKA

JAPONSKO

KOSTARIKA

IRÁK — ÍRÁN — ARMÉNIE — GRUZIE

ÍRÁN

MALTA

POBALTÍ — FINSKO

BHÚTÁN

TANZANIE

JIŽNÍ KOREA

ČESKO & ISLAND

Jana Troupová

Ostrov nekonečných možností 180

Petr Horký a Jana Horká

Je libo kobru za krkem? 192

Monika Vacková

Ukradli jsme dětem dvoje prázdniny 208

Jana Troupová

Přírodnímu ráji na dosah 226

Dana Arvay

Offroadovým autem
cez Blízky východ až na Kaukaz 242

Lenka Linhartová

Jak jsme (ne)oslavili perský nový rok 268

Zuzana Juračková

Předvánoční výlet do srdce Středomoří 278

Daniel Garba

Na polární kruh za Santa Clausem 292

Jan Tilinger

Do školy v zemi hřmícího draka 304

Jana Wolfová

Kde žijí stylem hakuna matata 324

František Štaud

Mezi tradicí a moderností 338

Miroslav Náplava

Velká vorová výprava 356

II. PRAKTICKÉ RADY A TIPY 372

Formality k cestám do zahraničí 374

Plánování cest 377

Styl cestování 381

Jak děti zabavit 394

Ubytování a kempování 396

Stravování 400

Předcházení rizikovým situacím 405

Řešení zdravotních problémů 406

III. AUTOŘI KNIHY 428

GRÓNSKO
Martin Kotol
82

**ČESKO
& ISLAND**
Miroslav Náplava
356

MADEIRA
Jana Troupová
180

MAROKO
Ladislav Bezděk
110

MALTA
Zuzana Juračková
278

KOSTARIKA
Jana Troupová
226

ITÁLIE
Jirka Dolejš
44

TURECKO
Matouš Vinš
98

TANZANIE
Jana Wolfová
324

**POBALTÍ —
FINSKO**
Daniel Garba
292

SLOVENSKO
Pavel Sladký
168

GRUZIE
Slavomír Horák
138

ÍRÁN
Lenka Linhartová
268

**SAÚDSKÁ
ARÁBIE**
Lukáš Synek
152

**SRÍ
LANKA**
Petr Horký
a Jana Horká
192

**IRÁK —
ÍRÁN —
ARMÉNIE —
GRUZIE**
Dana Arvay
242

BHÚTÁN
Jan Tilinger
304

**JIŽNÍ
KOREA**
František Štaud
338

JAPONSKO
Monika Vacková
208

FILIPÍNY
Milada Řeháková
32

FILIPÍNY
Milada Řeháková
128

MALAJSIE
Lukáš Synek
16

NOVÝ ZÉLAND
Lukáš Synek
62

Předmluva

Cestování s malými dětmi do exotických a dalekých zemí může znít jako šílený nápad. Babičky a dědové zachmuřeně stáhnou obočí a naoko spustí slzy, neboť svá vnoučátka dozajista vidí naposledy. Kolegové budou chtít naléhavě volat sociálku. Blízcí přátelé sice s porozuměním pokývají hlavou, ale raději se budou modlit, aby se proboha nikomu nic nestalo. Je to výzva, ovšem s trochou plánování, odvahy a improvizace si to rodina užije. Děti překvapivě zvládnou mnohem víc, než si dospělí myslí, a údiv rodičů nad jejich novými schopnostmi patří k nejkrásnějším momentům při cestování s nimi. Ano, občas nastanou chvíle, kdy člověk lituje, že své dárčky nenechal doma. Můžu vám ale zaručit, že jakmile uvidíte úžas v jejich očích, když spatří divoké opice, vlastnoručně si upečou s domorodci placku chleba nebo zvládnou vandr přes hory po vašem boku, všechny chmury budou ty tam. Každá cestovatelská výprava přináší pozoruhodné zážitky. A právě díky nim vznikla tato kniha.

Pro mnoho lidí se cestování nebo delší pracovní pobyty v zahraničí staly životním stylem, proto se mladí cestovatelé často obávají, že s narozením dětí takové výpravy skončí. Vězte, že nemusí. Možná budou pomalejší a méně spontánní, ale zároveň budou obohacené o společný čas s dětmi. V běžném životě spolu totiž travíme překvapivě málo času – zaměstnání, domácnost, hobby, sport či digitální lákadla nás rozdělují víc, než si připouštíme. Tatínkové nezřídka dorazí z práce až večer a maminky jsou vyštavené z nekonečného kolotoče péče o děti. Avšak na cestách jsme doopravdy spolu.

Sdílíme přitom radost i únavu, praktické povinnosti, malé průšvihy i velké zážitky. Jsem přesvědčen, že kouzlo cestování s dětmi totiž nezávisí na dokonalém plánování, drahých službách ani cestovatelském stylu. Spočívá ve společném objevování, řešení zádrhelů a užívání si odpočinku. Právě takové intenzivní prožitky formují naše potomky i nás samotné. Zatímco děti přirozeně chtějí být v přítomnosti rodičů (což končí pubertou a prvním počítačem), rodiče si k nim často cestu hledají. Myslím, že děti rozhodně nejsou při cestování překážkou, ale naopak

skvělými partáky. V dnešní uspěchané době, kdy je stále těžší najít dobré spolucestovatele na své výpravy, najednou zjistíte, že ty nejlepší máte přímo vedle sebe.

Děti prožívají cestování úplně jinak než dospělí. Neřeší slavné památky, dosažené vrcholy ani jazykovou bariéru. Mnohem víc je obvykle zaujme gekon na zdi, jízda tuk-tukem nebo stejně staré dítě jiné barvy pleti. Kladou nečekané otázky, všimají si detailů, které dospělí přehlížejí, a tím nám umožňují dívat se na svět znovu dětskýma očima. Na cestách mají mnohem více nových podnětů i aktivit než doma, což podporuje rozvoj jejich samostatnosti, přizpůsobivosti a komunikačních schopností. Děti se učí opakováním vzorů, proto je čas strávený s rodiči v nejrůznějších situacích důležitý. Po mnoha výpravách vím, že každá cesta je očividně posouvá mentálně výše.

Když jsme před lety začali cestovat jako rodina s malými dětmi i do dalekých nebo netradičních destinací, mnoho takových nebylo. Tehdy mě napadlo sepsat naše zkušenosti, jak cestovat s miminem s minimem starostí, a podělit se o ně s dalšími rodiči. Do psaní jsem se nakonec pustil až ve chvíli, kdy se z našich dvou chlapečků pomalu stávají chlapi, kteří s námi někam jezdit už moc nechtějí. Aby pohled na cestování s dětmi nebyl jednostranný, přizval jsem další zkušené cestovatele – díky tomu kniha přináší celou škálu rodičovských přístupů a zkušeností. Všichni autoři opakovaně vyrazí do světa se svými dětmi bez cestovních kancelářů a vedou své výpravy často velmi akčním způsobem. Cestují odlišnými styly, věnují se různým profesím a vyznávají různé životní filozofie, jedno však mají společné – milují dobrodružství a touží objevovat svět se svými ratolestmi po boku.

Děti rostou rychle, proto neváhejte s nimi cestovat, dokud vás ještě chtějí vzít za ruku a těší se, co jim ukážete. Možná si z raných cest nebudou pamatovat, co kde viděly, ale zůstanou v nich silné pocity, které společně s vámi prožívaly. Ty se podvědomě otisknou do vašeho vzájemného vztahu. Tak čtete, pak sbalte bágly... a děti s sebou!

Lukáš Synek

autor projektu a editor knihy

Lukáš Synek

S miminkem na Borneo

/ MALAJSIE /

První dítě je vlastně takový velký experiment. Čím jsou rodiče mladší, tím lépe prý ten experiment snášejí. Každopádně měsíce těhotenství, přivedení miminka na svět a život převrácený naruby pro nás byly náročné. Blížila se pošmurná zima, a tak nás napadlo, že by si máma Ája zasloužila zajímavou dovolenou někde v teple. Stále se opakující checklist – papal? kakal? blinkal? spinkal? – by měl fungovat i na cestách. A protože jsme batůžkáři, rozhodli jsme se to zkusit naším batůžkářským stylem. Uvidíme, jestli jsme si nevzali příliš velké sousto.

Jak na Nový rok, tak po celý rok

Hledali jsme zemi, která by byla exotická, teplá, bez zákeřných chorob, nepřiliš drahá a dostatečně vyspělá pro případ komplikací. A tak jsme po pečlivém průzkumu vybrali jako hlavní cíl Malajsii. Naším plánem bylo doletět do Singapuru, prozkoumat malajskou část ostrova Borneo a projet pevninskou částí Malajsie zpět do Singapuru. Těšili jsme se hlavně na největší ostrov Asie, kdysi obývaný lovci lebek. Samozřejmě jsme si vyslechli, že nejsme normální a tak podobně, ale kupodivu jsme zjistili, že i v Malajsii žijí miminka a služby tam fungují jako u nás.

„Kryštůfku, večer letíme do Singapuru,“ říkám našemu malému. Při takovém oznámení by běžný dospělý nevěřil vlastním uším nebo by se o něj rovnou pokusila mrtvička, ne však o syna zběhlých cestovatelů. Půlroční Kryštof jen zadudlal a široce se usmál. V následujících šesti týdnech bude svému jménu dělat čest – svatý Kryštof je totiž mimo jiné i patronem cestovatelů.

Na Nový rok odpoledne jsme odletěli do Frankfurtu a odtud nás čekal noční let přes půl Evropy a celou Asii. Maličký Kryštof byl v šátku na břiše mámy sotva vidět, a tak německý celník nechápavě zíral, proč mu dva lidi podávají tři pasy. „Ach zó, vy máte miminko... Víte, že do Singapuru to letí jedenáct hodin?“ prohodil opovržlivě ve snaze zasáhnout naše svědomí. Úderem razítka do palubní vstupenky však osud dítěte sám zpečetil.

Vzlety i přistání zvládl Kryštůfek úplně v pohodě. Během nich ho maminka kojila, takže obávané bolení oušek ho očividně netrápilo. Na dlouhém nočním letu ležel v postýlce zavěšené na přepážce před námi a buď spal, nebo si hrál se svým gumovým tygříkem. Před přistáním všem rozdali k podpisu deklaraci, že víme, že se nesmí dovážet žvýkačky a že pašování drog se trestá smrtí. To se tedy máme na co těšit, když i blbá žvýkačka se stává kontrabandem.

Singapurské letiště Changi dostalo své pověsti nejlepšího letiště světa díky svému servisu a designu. Koberce, fontány a ostrůvky zeleně s živými stromovitými kapradinami tehdy člověk na letištích opravdu často neviděl. Na cestě do levného hotýlku v čínské čtvrti nás čekala SMRT čili skvělý systém městské hromadné dopravy *Singapore Mass Rapid Transit*. Ale to množství zákazových značek u vstupu do metra! Zákaz odhazování odpadků, zákaz kouření, zákaz plivání, zákaz žvýkaček, zákaz jídla a pití, zákaz durianů, zákaz vznětlivých věcí – a to vše pod hrozbou horentních pokut.

Venku panovalo tropické horko a dusno, ovšem ne tak hrozné, jak jsme na rovníku čekali. Kryštůfka jsme ven oblékali nalehko, ale vždycky

1 – Singapur byl původně malajskou osadou, kterou koloniální správce a vědec Stamford Raffles získal v roce 1819 pro Británii a začal ji rozvíjet v důležitý obchodní přístav.

2 – Jako vystudovaný virolog a molekulární biolog potvrzují, že přínosy očkování podstatně převažují nad minimálním rizikem náhodných komplikací. Varuji před „názory“ spoluobčanů, kteří biologii nebo lékařství nikdy nestudovali.

jsme měli po ruce teplejší triko s dlouhým rukávem a čepičku přes uši. Když jsme vstoupili do klimatizovaných prostor, hned jsme ho přoblékli. Do letadel a na delší přesuny autobusem jsme brali ještě flísový overal.

Brána jihovýchodní Asie

Navečer jsme vyrazili na nábřeží Boat Quay, oblíbenou promenádu podél řeky Singapur před jejím ústím do mořské zátoky. Tahle oblast bývala v koloniálních dobách součástí hlavního přístavu, odkud se vyvážel například kaučuk, koření nebo porcelán. Za řadou tradičních budov, které dříve sloužily jako skladiště a kupodivu přežily modernizaci města, se v zákřutu řeky zvedal les mrakodrapů. Všechny už teď byly parádně nasvícené a působivě se odrážely na tmavé říční hladině. Prošli jsme se i do legendárního hotelu Raffles, kde na nás dýchla atmosféra starých časů.¹ V tomto luxusním paláci postaveném v britském koloniálním stylu se potkávali spisovatelé, umělci i dobrodruzi z celého světa, což mu vyneslo pověst intelektuálního centra jihovýchodní Asie. Škoda že za náš rozpočet na nocleh bychom si tam mohli booknout tak akorát dvě kávy.

Jako biolog velkoměsta moc nemusím, nicméně uznávám, že Singapur je hezké, bezpečné a pro pěší přívětivé město. Bavil mě ten kontrast mezi mrakodrapy a klasickými, místy ještě koloniálními domy. V bočních uličkách jsme nacházeli klidnou, téměř maloměstskou atmosféru. A přišlo mi také fascinující, jak efektivně tu dokázali využít omezený prostor malého ostrova.

Celé město je posázené mešitami, buddhistickými chrámy, hinduistickými chrámy i kostely. Singapur totiž představuje propletenec malajské, čínské a indické kultury. Lidé těchto etnik, plus řada Evropanů, zde žijí pospolu přes sto padesát let, a aby se navzájem dorozuměli, adoptovali angličtinu. Pro nás cestovatele to znamená, že se tu snadno domluvíme, ale hlavně, můžeme si užívat street food a restaurace hned tři vynikajících kuchyní. Kryštůfek měl tedy stále jen mateřské mléko, zato sedmkrát denně a kvůli horku někdy i víckrát. Máma Ája se musela trochu hlídat s pálivými omáčkami, protože chilli se dostávalo do jejího mléka, což se poznalo o pár hodin později při přebalování malého.

Do mléka však přecházejí i protilátky z matčina těla a díky tomu je kojené miminko poměrně dobře chráněné proti infekčním chorobám, na které byla ona předtím očkovaná. V tomto věku měl Kryštof za sebou jen očkování hexavakcínou, dále proti tuberkulóze a pneumokokům.²

Každopádně jsme pozorně hlídali hygienu a preventivní opatření. Pro všechny případy jsme si předem zjistili, kde se v každém velkém městě nachází nejkvalitnější klinika – lepší být připraven než překvapen.

Protože byl Kryštof od malička neuvěřitelně zvědavý, pozorně sledoval městskou džungli Singapuru a všechen ruch kolem ze šátku na břiše jak z klokání kapsy. Nejvíce byl vykulený během návštěvy hinduistického chrámu plného pestrých barev a usměvavých lidí. Byl středem pozornosti i v restauracích, obchodech, metru, prostě všude, poněvadž takhle světlý chlapeček tu představoval opravdovou vzácnost. Místní na něj mlaskali, mrkali, mávali, oslovovali ho „Christopher“ a my jsme jejich pozornost opětovali úsměvem. Lidé v Malajsii byli neskutečně vsřícní, když viděli našeho malého „batůžkáře s dudlíkem“.

Dopoledne druhého dne jsme zbaběle promarnili dospíváním sedmihodinového časového posunu, kupodivu včetně Kryšťůfka, našeho ranního ptáčete. Zatímco on považoval tímto adaptaci na nový čas za zdárně ukončenou, v nás se to ještě dva tři dny tlouklo. Malé děti se totiž dokážou překvapivě rychle přizpůsobit. Nicméně odpoledne už jsme poctivě strávili prohlídkou singapurské botanické zahrady, jedné z nejlepších na světě. Botanické zahrady jsou vůbec skvělými cíli při cestování s dětmi. Když je tatínek experimentální botanik, tak ani nelze jinak, avšak i normální smrtelníci v nich najdou klid, stín, bezpečí a samozřejmě elegantní krásu rostlin. Obdivovali jsme zbytky původního pralesa, nespočet druhů bambusů, jezírka s vodními rostlinami a ohromující sbírku orchidejí. Klobouk dolů za nápad s evoluční zahradou, kde na jednosměrné trase seřadili rostliny podle jejich vývojového stáří od mechorostů po nejmodernější kvetoucí rostliny.

Pohodový den jsme zakončili v naší čínské čtvrti skvělou večeří a neodolatelnými mléčnými koktejly z tropického ovoce. Kryšťůfka na ulici po cestě domů obdivovaly krásné dívky, které vždy po setmění naproti našemu hotýlku dělaly, že prodávají cigarety. Ale nebyly to obyčejné dívky, byly to hřišné dívky. A kdo ví, jestli to vlastně byly dívky, a ne ladyboys?

Před odletem na Borneo jsme měli ještě spoustu času, takže jsme hned po ránu vyrazili dobýt Bukit Timah, nejvyšší horu Singapuru. Od stanice metra jsme neohroženě stoupali tropickým lesem po stezkách nacucaných nočním deštěm. Bylo vlhko, ale žádné vedro. Ptáci a opice pokřikovali v korunách stromů. Museli jsme svižně nabírat výšku, než horu zahálí mraky. Konečně. Dosáhli jsme vrcholu ve výšce závratných 538 stop (to zní lépe než 164 metrů, že). A výhled žádný. Prostě dvoukilometrová procházka bujným lesoparkem do kopce – na miminko dobrý.

Vyzvedli jsme batohy a mazali na metro směr letiště. Tatínek je časový optimista, někdo tomu říká nedochvilnost, ale vězte, že v tom fakt není zlý úmysl, je to diagnóza, všechno dobře spočítaný, jen do toho takové drobnosti dycky házej vidle... ale nakonec jsme to letadlo stihli.

Tropický přístav Kota Kinabalu

Privítalo nás město Kota Kinabalu v malajském státě Sabah. Měli jsme tam druhý a poslední rezervovaný guesthouse. Dále už jsme mířili podle papírového průvodce rovnou bez rezervací k solidním doporučeným hotelům. Člověk si je může jednak napřed okouknout, jednak smlouvat o ceně. Proti našim předchozím cestám jsme však kvůli Kryšťůfkovi trochu zvýšili standard – už žádné nejlevnější pelechy. To ale neznamená, že sem tam nevyskočil nějaký šváb nebo neupadl kohoutek. Byli jsme přece jen v jihovýchodní Asii.

Volili jsme vždycky pokoje s velkou postelí, vlastní koupelnou a hlavně klimatizací, kterou šlo dobře regulovat. Z takové klimatizace totiž v horkých zemích hrozí ošklivé nastydnutí. Důsledně jsme také kontrolovali moskytiéry zavěšené nad postelemi – pokud byly děravé, byl to jasný znak mizerné údržby, a šli jsme raději vybrat jiné ubytování. Z hotelových zákazů, jako neprat, nejíst, nechlastat, nestěhovat nábytek, jsme pokaždé porušili aspoň dva, sorry. S miminkem se prostě neubráníte praní po ublinknutí, posunu postele ke zdi nebo mimo luft klimatizace či pikniku v pokoji, když dítě usne před odchodem na večeři. Kryšťůfek spal někdy s námi ve velké posteli, ať už u zdi, nebo mezi námi, jindy ve vlastní posteli, zabezpečený proti skutálení. Každopádně nás potěšilo, že většinou spal celou noc – neustálá změna prostředí mu očividně nevadila. Bude to cestovatel.

Protože jsme se těšili na tu naši „tropickou dovolenou“, vyrazili jsme hned po ránu lodí na blízký ostrůvek Mamutik. Ve stínu palem na bělostné pláži jsme si poprvé oddychli. Při cestování s malým dítětem musí být člověk přece jen víc ve střehu, což je trochu únavné. Radost ze společné cesty to však bohatě vynahrazuje. Kryšťůfek se napřed moře trochu bál, ale po chvilce už si s námi užíval cachtání v teplé vodě. Vždycky jen krátce, aby se nespálil, i když měl na sobě vrstvu krému a koupací overal s UV filtrem.

Moři jsme vděčili i za další skvělý požitek – mořské plody na nočním trhu. Každý večer v Kota Kinabalu ožívá velká „jídlna“ pod širým nebem prosycená kouřem z grilů. Nabízí přehršel čerstvých ryb, korýšů, škeblí,

hlavonožců a dalších potvor z moře vytažených. Nechyběly ani úhledně stažené žáby. Dali jsme si sépie v kari omáčce, pečenou papouščí rybu a grilovanou langustu – to vše za cenu jednoho pražského oběda.

A jako sladkou tečku smažené banány s medem.

Následující den jsme podnikli rozkoukávací průzkum okolí. V nedalekém městečku Tuaran jsme navštívili pestrý farmářský trh plný vyskládaného ovoce a zeleniny. V muzeu věnovaném šamanským rituálům jsme se dozvěděli, že zdejší Dajakové až do začátku 20. století praktikovali rituální lov lebek, který měl hluboký symbolický význam – hlavy nepřátel prý přinášely bojovníkům mužnost, životní sílu a ochranu. V Mengkabongu jsme v ústí řeky prozkoumali vodní vesnici, jejíž obyvatelé se dodnes živí rybolovem nebo sběrem ústřic. Byl to zajímavý svět sám pro sebe, jen škoda, že polovina vesnice už byla zbouraná.

Navečer jsme se při západu slunce vypravili ke krásné mešitě Likas se čtyřmi minarety. Obklopena vodní nádrží vypadala, jako by plula na hladině. Po dvou krabech a chobotnici na nočním trhu nastal čas, aby Kryštůfek zaplul do hajan. V našem guesthousu s neuvěřitelně milými majiteli jsme vyřešili otázku, jak budeme našeho mimáka na cestách koupat, protože on vodu od narození zbožňoval. „Nemáte náhodou vaničku?“ zeptal jsem se. Domáci sice žádnou neměli, ale paní hbitě odběhla – a co nepřinesla? Lavor. Velký lavor na praní. A ten se samozřejmě dá legitimně na koupání dítky použít (po řádném vypláchnutí). S upřímnou radostí pak paní sledovala, jak v něm Kryštůfka koupeme. Později jsme vypožorovali, že čím obyčejnější ubytování, tím větší lavor tam měli. Naopak v tom úplně nejlepším hotelu nenašli lavor vůbec – museli jsme do sprchy s Kryštofem v náručí.

VODNÍ VESNICE

Stavěly se na vysokých kůlech na březích řek či v mořských zátokách. Řeky totiž donedávna představovaly hlavní dopravní tepny, protože v pralese se snáz pohybuje po vodě než po souši. Umístění domů na kůlech poskytovalo ochranu před záplavami a zvířaty (např. krokodýly). Dnes bohužel vláda Malajsie postupně nařizuje demolice vodních vesnic a uděluje dotace na nové sterilní domky na okrajích měst.

3 – Samice orangutanů mají nejdelší interval mezi porody ze všech savců – o mládě se starají až osm let, než porodí další. Samci se na pět o mláďata nepodílejí.

Orangutan znamená lesní muž

Přeletěli jsme do Sandakanu v severovýchodním cípu Bornea, odkud se vyráží za divokou přírodou kolem řeky Kinabatangan a do vyhlášené orangutaní rezervace v Sepiloku. Solidní nízkonákladovka Air Asia v tomto regionu fungovala skoro jako autobus, takže jsme ji na této cestě několikrát využili. Kryštůfek zvládl dnešní taktický přesun skvěle, a to jsme v jediném dni použili snad všechny druhy místních dopravních prostředků: letadlo, autobus, minibus, taxi, rikšu, loď. Pro nás bylo hlavní uhlídat dva velké batohy a malý batůžek jménem Kryštof. Ubytovali jsme se v dřevěné chatce jednoduchého resortu na okraji pralesa, jen pár kroků od vstupu do rezervace.

V Sepiloku funguje důležitá záchraná stanice pro orangutany, která patří k nejstarším a nejznámějším na Borneu. Současně zde chrání i zbytky původního pralesa v okolí řeky. Za branou jsme prošli menší botanicou zahradou a pak džunglí po vyhlídkových lávkách až k místu, kde ošetřovatelé přikrmují mladé orangutany zpětně vypuštěné do volné přírody. Pečují tu o jedince, kteří byli zraněni, odebráni z nelegálních chovů nebo osiřeli jako mláďata, když jim zahynula matka při kácení pralesa.³ Chovatelé je učí samostatnosti při návratu do přirozeného prostředí. Orangutani se živí hlavně ovocem v korunách stromů a na rozdíl od ostatních lidoopů žijí výrazně samotářským způsobem. Patří mezi nejinteligentnější savce vůbec, například dokážou používat primitivní nástroje. Pozorovat zblízka naše nejbližší příbuzné byl pro nás úžasný zážitek.

Večer jsem se připojil k organizované skupině na noční safari a brzy ráno také na vyjížďku lodí po řece Kinabatangan. Obojí však bylo amatérsky organizované, průvodce vykládal banální věci a kvůli rozvodnění řece většina zvířat utekla nebo uplavala hlouběji do džungle. Zůstali tu jen velcí hlasití zoborožci, kteří přelétávali mezi pralesními velikány. Přesto jsme zahlédli divokého orangutana, což je prý poměrně vzácné. Pohyboval se vysoko v korunách stromů poblíž břehu řeky.

Když odpoledne přišel tropický slejvák, zařídili jsme jedinečné ovoce „s vůní pekla a chutí nebe“ – durian. V Singapuru se sice prodával, ale bylo zakázáno ho převážet metrem a konzumovat na veřejnosti i v hotelu. Tahle velká ježatá koule skrývá lahodnou máslovou dužninu, pokud ovšem zvládnete její pověstný zápach. No, smrad nebyl tak hrozný, ale ani chuť nijak extrovní. Osobně bych jako nejchutnější ovoce vyzdvihl třeba mango nebo rambutan. Kryštůfek byl naopak úplně vodvařený ze směsi růžovočerveného dračího ovoce.

Martin Kotol

Malá arktická dobrodružství na největším ostrově světa

/ GRÓNSKO /

Poslyšte vyprávění o tom, jak pestrý může být život v malém, zdánlivě nudném městě za polárním kruhem. Obávaná arktická zima je jen otázkou stavu mysli a správného oblečení. Děti zvládnou i v drsných podmínkách neuvěřitelné věci, když je na ně rodiče myšlenkově i prakticky dobře připraví. Sám bych předtím nevěřil, jaká dobrodružství mně, mé ženě Barče, synovi Adamovi a dceři Terezce nachystá život v Grónsku.

z naší rodiny – mluvil plyně grónsky. Grónština patří mezi paleosibiřské jazyky s velmi komplikovaným skládáním slov a také dvěma speciálními „chrchlavými“ hláskami *kr* a *chl*. Podobnost s našimi indoevropskými jazyky je tedy nulová. Mimochodem v češtině používáme tři slova přejatá z grónštiny: *kajak* (lovecká loď), *iglú* (dům) a *nanuk* (lední medvěd).

Adam se naučil dřív grónsky než česky. Zní to neuvěřitelně, ale často jsme museli volat sousedy, aby nám přeložili do dánštiny nebo angličtiny, co vlastně chce. Například že nebrečí, protože ho něco bolí, ale že chce přidat jídlo. Jazyková bariéra paradoxně zjednodušila kontakt s tetami ve školce. Neuměly ani dánšsky, jen grónsky, takže když šla Barča odpovědně Adama vyzvednout, jen se zeptala s palcem nahoru: „Adam OK?“ A usměvavé kývnutí bylo jako odpověď vše, co jsme potřebovali vědět.

Když výlet znamená stan, plíny a puška

Po několika studených měsících řekla zima definitivně sbohem a poslední zbytky sněhu zůstávaly už jen na vysokých horách. Bodejť by ne – byl červenec. Po čtrnácti dnech deštů konečně přestalo pršet a objevilo se sluníčko. A to v Grónsku znamená jediné – jde se ven. Že je půlka pracovního týdne? To tu nehraje roli. Život se tu řídí víc počasím než kalendářem. Když bouří, pracuje se klidně i o víkend. Jakmile po týdnech sloty vysvitne slunce, lidé zavřou kancelář a vyrazí ven. V Evropě už jsme na tohle zapomněli – od Inuitů bychom se to mohli znovu naučit.

Na vícedenní letní výlety se stanem jsme brali své děti, sotva uměly chodit. Adam měl svou tábornickou premiéru na Aljašce a Terka právě tady v Grónsku. Vždycky je takové malé dobrodružství hrozně bavilo a rychle se přizpůsobily outdoorovým podmínkám. Pokud cítí klid a pohodu svých rodičů, jsou rovněž v pohodě. Okoukané hromady hraček venku najednou bohatě nahradí kus klacku nebo zajímavý kámen. Rodinná pohoda se nastaví sama, jakmile člověk zmizí z dosahu telefonního signálu a přestane myslet na nedokončené projekty doma či v práci. Když jste v divočině, musí tyto věci počkat – a je čas žít tady a teď.

A tak se vždy před odchodem na výlet do divočiny na podlaze kuchyně začnou kupit věci: stan, spacáky, nafukovací matrace, vaříč, nosítka pro Terku, satelitní telefon, puška... Proč puška? Ne že bychom se obávali ledních medvědů – spíš na lov zajíců nebo bělokurů na přilepšenou k večeři. Jediný lední medvěd v okolí Sisimiutu je ten plyšový Adamův, ale Barča je vždycky klidnější, když pušku bereme. Nikdy nevíte, jestli se neobjeví třeba liška, kterých je tu hodně a často mají vzteklinu. Kapsy

LOVECKÁ SEZÓNA

Pro neprofesionální lovce, kteří loví jen pro vlastní potřebu, běží sezóna od srpna do září a omezeně ještě během zimních měsíců (profesionální lovci mohou lovit téměř celý rok). V tomto období se rodiny mohou zásobit masem na celý rok, aby nemusely kupovat to dovážené přes půl světa nebo spoléhat na dary moře. I my se pokusíme naplnit naše dva mrazáky – stále jich máme méně, než je grónský průměr. Zvířata v těchto oblastech žijí divoce, v čisté přírodě, daleko od civilizace, takže jejich maso je zdravější než to dovezené, bez chemie či antibiotik. Navíc se tím omezuje potřeba dovozu potravin, čímž se snižuje i produkce emisí.

Lov znamená často dlouhé túry do hor a následné snášení částí zvířete na zádech k lodi nebo cestě. Hlava s paroží se proto většinou nechává na místě kvůli úspoře váhy a někdy se pro ni vrací v zimě na skútru poté, co z ní lišky a ptáci vypreparují většinu masa. Při tomto lovu se tedy nejedná o žádný hon za trofejí. Zúčtuje se skoro celé zvíře – maso v kuchyni, kosti a odřezky dostávají psi, kožešiny se zpracovávají na oblečení, případně paroží na nástroje či talismany. Takovýto lov pouze pro nezbytnou spotřebu pomáhá udržet zdravé populace zvířat – zabraňuje jejich přemnožení a následnému šíření nemocí. Zároveň dovoluje lidem žít v souladu s přírodou, aniž by zvířata trpěla nebo byla ohrožena.

nosítka s Terkou, kterou nese Barča, pojmu přerovný overal, plíny a pár kašiček – všechno ostatní se musí vejít do mé krosny, která pak váží skoro tolik jako ulovený sob. Takže tahání těžké krosny na zádech beru jako trénink na srpen, kdy se rozběhne lovecká sezóna.

V ráji komárů

Sisimiut z vnitrozemí obklopují hory. Nejvyšší z nich má „jen“ 784 metrů, ale protože vyrážíme vždy od hladiny moře, jsou začátky našich výletů srovnatelné s výšlapem třeba na Lysou horu z Ostravice. Sporadicky značené trasy tu sice existují, ale není nutné se jich zcela držet, pokud se vyhneme bažinám. Člověk může jít v podstatě kamkoli.

Před odchodem se všichni natřeme opalovacím krémem a nastříkáme repelentem s lebkami a varovnými symboly. V EU by k němu nejspíš měla výhrady lékařská komora, ale tady se počítá hlavně to, že proti komárům a muchničkám zabírá. Kilometr za městem zmizí signál a jsme

v divočině. To vždy poznáme hned – komáři nás vítají ve velkém stylu. Rychle dětem nasazujeme moskytiéry přes hlavu a lehké rukavice a přidáváme na tempu.

První kilometry často jdeme po prošláplém Arctic Circle Trail, nejznámějším treku v Grónsku dlouhém asi 160 kilometrů, který spojuje přístav Sisimiut s letištěm a osadou Kangerlussuaq u grónského ledovce. Potom odbočíme do volné krajiny, kam nás zrovna srdce táhne. Já za chůze obvykle pročesávám dalekohledem okolí, ale šance na večeri v podobě bělokura nebo zajíce není vysoká. Příliš hluku, příliš povídání. Rodina s dětmi je prostě slyšet. Ovšem na výletech bez dětí nebo na loveckých výpravách občas povečeříme jatýrka či srdíčko čerstvě uloveného soba, případně restovaného bělokura či polárního zajíce.

Na výpravy s dětmi bereme lehká dehydratovaná jídla v pytlíku, která hrdě nosí v batohu Adam. Stačí zalít horkou vodou a můžeme servírovat. Držíme se pravidla, že dětský batoh má mít maximálně desetinu tělesné

hmotnosti. A to přesně vychází na sušené jídlo na dva dny a plyšového ledního medvěda. Díky tomu se Adamovi šlape dobře a moc na něj nemusíme čekat – pokud tedy cestou neobjeví nějaký zajímavý kámen nebo potůček, jehož vodu musíme samozřejmě ochutnat. Voda z potoků je zde všude pitná. Terka zase ráda občas opustí nosítko, aby se trochu proběhla. A já dám odpočinout zádům od pětadvacetikilové krosny, která je stále lehčí než sob. V Grónsku se nikam nespěchá. Za každou zákrutou údolí či za kopcem čeká něco nového: parádní výhled, fjord, horské jezero. Každý krok zde má svůj smysl.

Slunce v červenci svítí až dvacet hodin denně a ani po jeho západu nenastane úplná tma. Proto se v terénu neřídíme hodinkami, ale spíš tím, jak jsme unavení a hladoví. Když přijde čas na táboření, kouknu do mapy, kde je nějaké jezero nebo potok, ať nemusíme pro vodu daleko. Takových míst je ve zdejší krajině nekonečně mnoho. Bohužel se to u nich také hemží komáry, takže první věc, kterou musíme vždy udělat, je postavit stan a děti do něj rychle zavřít, nejlépe i se všemi kamínky, co za posledních 500 metrů nasbíraly. Mají tak svůj terénní pokojíček, kde je komáři nežerou, a mohou si tam v klidu hrát, zatímco my dospělí připravujeme večeri. Po ní obvykle ještě vezmu flintu a vydám se na krátkou vycházku zjistit, jestli není v okolí nějaký ten bělokur či zajíc. Tou dobou už ale děti s mámou lezou do spacáků, stáhnou si čepice přes oči, aby je nebudilo světlo, a usínají při mámině ukolébavce o mra-venečkovi, co usnul a spí.

GRÓNSKO

ARCTIC CIRCLE TRAIL

Dnes už známý dálkový trek, který zhruba kopíruje polární kruh a vede krásnou panenskou krajinou hor a jezer po skalách, suchou tundrou, mokřady i malou stepí. Oblíbený je také proto, že na něm najdete volně přístupné chaty, kde se dá vyspat v suchu a závětrí. Pokud s sebou nesete trochu petroleje, tak i v teple, protože v každé chatě jsou malá kamna. V posledních letech jeho popularita stoupá, takže v létě na něm potkáte spoustu fajn lidí, s kterými se dá dobře pokecat. Až podezřele často k tomu stačí náš rodný jazyk. Podle statistik zde Češi tvoří asi desetinu hikerů. Popularita treku má ale i své stinné stránky: chaty bývají často plné, stan je proto nepostradatelnou zálohou; v okolí chat může být nepořádek, bohužel ne každý totiž rozumí heslu „Leave No Trace“.

Pokud jste však zkušení čundráci jako my a nejste z cukru, tak nemusíte šlapat po hlavní trase. Stačí odbočit o údolí dřív či později a rázem jste v divočině sami. Dva dny chůze od Kangerlussuaq se nachází velká chata s několika kánoemi, na nichž můžete pro zpestření přepádlovat dlouhé jezero k další chatě. Na celé trase jste odkázáni sami na sebe, není zde žádná civilizace ani telefonní signál. Trek začíná či končí v Kangerlussuaqu – bývalé americké vojenské letecké základně z dob druhé světové a následně studené války, odkud vede cesta až na grónský pevninský ledovec. Mimochodem je to nejdelší cesta pro auta v Grónsku měřící úžasných 40 km.

Musíme zajet na chatu

Možná to zní zvláště, ale i přesto, že grónská města jsou v evropském měřítku spíš vesnice obklopené nekonečnou divokou přírodou, staví si místní obyvatelé velmi rádi rekreační chaty v ještě izolovanějších oblastech. Převážně svépomocí postavené dřevostavby o ploše kolem 25 metrů čtverečních, vybavené plynovým sporákem, naftovými kamny a petrolejovými lampami, najdete na pobřeží hlubokých fjordů v okolí většiny sídel.

Elektrinu a tekoucí vodu byste v nich hledali marně. Některé sice mají solární panely, ale v zimě většinou nefungují kvůli nedostatku slunečního svitu. Vodu si musíte nanosít z potoka, nebo dokonce přivést z domu. Toalety buď chybí a odskočíte si na určené místo, které se před odchodem polije petrolejem a zapálí, nebo si postavíte latrínu s nádobou a plastovým pytlíkem, který pak odvezete s sebou. O komfort na těchto

chatách však tolik nejde, důležitější je ta krása kolem při ranní kávě na terase, výhledy na moře, odkud vás zdraví velryby, pohledy na hory s celoročně zasněženými vrcholky nebo na zimní nebe plné hvězd a polární záře a rázem zapomenete na starosti všedních dní.

My se vydáváme jednak na chaty našich přátel, ale protože jsem stavař, museli jsme si postavit i svoji vlastní. Večer před odjezdem se rozdají úkoly, kdo má co nabalit a nachystat. Ráno je sraz v přístavu, poněvadž v létě se k chatám dostáváme lodí. Navlečeme děti do zateplených kombinéz a plovacích vest, zkontrolujeme vybavení (co zapomenete, bez toho se musíte obejít), doplníme palivo a vyplouváme. Na malé loďce bez kabiny je totiž i v létě rychle zima, a tak je nutné se pořádně obléct a hlavně se nenamočit. Pro děti je ale vždycky skvělou zábavou pozorovat zblízka velryby a ulovit cestou pár tresek nebo pstruhů na večerní grilovačku. Maminky během plavby trochu trnou a nespouští z dětí oči. Představa pádu do vody, která má i v létě sotva pár stupňů nad nulou, není zrovna příjemná. Proto plavbu nebereme na lehkou váhu a vždy dbáme maximální opatrnosti, abychom si ji užili.

Na chatě jsou pak všichni ve svém živlu. Děti hned utíkají hledat houby, sbírat šichu (černá arktická borůvka) a stavět mechové domečky pro skřítky. Dospělí zatím vynosí zavazadla z lodi k chatě, která bývá většinou pár desítek metrů v kopci nad mořem. Roztopí gril a začnou připravovat večeři. Děti zvědavě přihlížejí kuchání ryb (ty starší mohou i přiložit ruku k dílu) a pak běží na pláž nasbírat mísu mušlí, kterých je všude dost a grilované chutnají skvěle.

Druhý den na chatě bývá ve znamení lovu – s menšími dětmi jdeme na ryby, kdy obvykle rybaříme z pobřežních skal, s teenagery vyrážíme na lov sobů, protože je třeba předávat zkušenosti a tradice. Adam už se také brzy dočká. Nesčetněkrát mi koukal pod ruce při bourání sobů po úspěšném lovu, takže se na tuto zkoušku dospělosti nesmírně těší.

Ostatně s flintou má Adam už zkušenosti. Od mala jsem mu vysvětloval, jak funguje, ale taky upozorňoval, jak je nebezpečná. Jako hračku ji nikdy nebral, nicméně od deseti let trénoval střelbu malorážkou na terč na padesát metrů. Šlo mu to mnohem lépe než mně s 3,5 dioptriemi, takže už se oba těšíme na společnou výpravu na bělokury.

Zimní výlety na chatu jsou trochu jiné. Místo lodí se na ně dostáváme pomocí sněžných skútrů a půlhodinovou plavbu nahrazují dvě hodiny v sedle. Aktivita na chatě v zimě se soustředí na udržování ohně v kamnech, neustálé rozpouštění sněhu na vodu, vaření kávy a čaje, deskové hry a vyprávění historek. Děti zachumlané v polárnických péřových spacácích si hoví u praskajících kamen s termohrnkem kakaa

PES: PŘÍTEL ČLOVĚKA

To rozhodně platí i v Grónsku, přestože některé praktiky místních chovatelů by mohly neznalého Evropana překvapit. Ovšem po objasnění širších souvislostí pochopí, že mají svůj důvod. Na sever od polárního kruhu se v Grónsku smí chovat pouze jedno jediné plemeno – grónský pes. Důvodem je zachování jeho genetické čistoty, protože se jedná o jedno z nejstarších plemen. Stejně jako malamuti nebo husky je grónský pes blízký vlkovi.

I když štěňata vypadají jako roztomilé chlupaté koule, se kterými si naše děti vždy rády hrají, rozhodně nejde o domácí mazlíčky. Doma je ostatně nikdo nechová, ani se to nesmí. Pro psy je vždy vyčleněná oblast za městem (takzvaný *dog town*), kde psi starší šesti měsíců musí být povinně uvázaní. Někteří majitelé celou smečku na léto odvezou na nějaký malý ostrov v okolí, kde mohou psi pobíhat volně a vytvořit si mezi sebou přirozenou hierarchii. Přes léto se psi nudí, polehávají na svých boudách a snaží se přežít těch pár měsíců „vedra“. Těší se na zimu, na kterou jsou velmi dobře uzpůsobeni. V zimě se používají k tažení saní na loveckých výpravách a díky tomu jsou ve výborné kondici. Platí, že pokud pes zestárne nebo se zraní a nemůže už táhnout sáně, případně napadne člověka, bývá utracen.

Běžná smečka čítá i dvacet psů, každý váží okolo 30 kilo, proto její celoroční krmení stojí mnoho úsilí i peněz. Majitelé se snaží přes léto nalovit a nasušit velké množství ryb a tuleňů, ale i tak musí občas sáhnout do peněženky a koupit dovážené granule. Krmení psů umístěných v létě na ostrovech je komplikovanější, protože vyžaduje pravidelné cesty lodí i za špatného počasí. Grónský „krmicí automat“ na více dní tak někdy představuje velký kus masa (například kostra velryby) ukotvený u břehu pod čarou přílivu – smečka pak má k němu přístup jen dvakrát denně na pár hodin při odlivu, než ho studená voda opět zaplaví.

a čekají na večer, až začne dechberoucí přehlídka polární záře, kterou díky úplné tmě mohou sledovat i oknem přímo z postele. Takové výlety na chatu trvají většinou dva až čtyři dny a člověk je po nich sice fyzicky unavený, ale duševně odpočatý a nabitý energií.

Jan Tilinger

Do školy v zemi hřmíciho draka

/ BHÚTÁN /

Splnil se mi sen. S celou svou rodinou vyrážím na několik měsíců pracovně do Bhútánu. Těšíme se na průzkum této himálajské země, kde se do značné míry stále žije tradičním životem a kam se málokterý cizinec dostane kvůli omezenému a drahému vstupu pro turisty. Naše děti už něco nacestovaly, dvanáctiletý Neo se jako malý naučil chodit v Bolívii, dnes desetiletá Jasmína na Srí Lance a sedmiletá Aya v Mongolsku. Ale tohle bude asi první země, kde nepotkají žádné jiné než místní děti.

ŠKOLNÍ DEN OČIMA AYI

Pomalů svítá a v údolí kolem našeho domu se převalují mraky. Posnídáme jogurt a vložky s ovocem. Táta s mámou nám pomáhají uvázat školní uniformy, ale stejně nám to spolužáci vždycky opravují nebo úplně převazují. U nás holek je to modrá košile, hnědá kostkovaná látka, ze které umotáme šaty a zajistíme je spínacími špendlíky a páskem, a přes to kabátek. Neo zase má takovej přepásanej župan a černý podkolenky.

Zamáváme rodičům do okna a běžíme z prudkého svahu kolem modlitebních mlýnků na hlavní ulici. Odtud nás vozí autobus do školy pět kilometrů, když teda řidič nemá jiné povinnosti. To se pak jde pěšky. V předepsaných lakýrkách, které jsou součástí školní uniformy, je to fakt dlouhý. Když něco náhodou jede, tak stopujeme. Autobus zaparkuje před školou. Projdeme přes zábranu proti kravám, aby nám nelezly do školy – ta ale moc nefunguje, sem tam nás nějaká stejně navštíví. Podle služeb zametáme chodníčky, čistíme kanálky a sbíráme nepořádek v trávě. Pak se všichni sejdeme na dvorku uprostřed školy a zpíváme.

Potom se rozejdeme do tříd na výuku: matika, angličtina, informatika, přírodopis, hudebka, dzongkha (čtení a psaní). Všichni mluví anglicky a dzongkha, anglicky někdy hůř, někdy líp než my, ale vždycky se nějak domluvíme. Učitelé sem tam někoho seknou bambusovou rákoskou, nejčastěji přes lýtka a záda, někdy je tahají za uši, ale nás naštěstí nechávají být, asi se bojí táty. Neo umí krásně kreslit, takže si u něj spolužáci objednávají obrázky – komiksové postavičky, pokémony a tak. Ty on pak prodává za 50 až 100 ngultrumů. Je po nich celkem shánka.

Obědy podávají pod střechou. Každý si nosíme svůj talířek a příbor. Dostáváme rýži vždycky se stejnou omáčkou, někdy s vajíčkem a někdy s blumou. Jinak přes ulici jsou obchůdky, kde mají čínské polévky, bonbóny a kolu. Sušené nudle tady chroustá úplně každý místo chipsů. My si je kupujeme téměř denně k obědu, stejně jako místní děti.

Na záchod se tady chodí do takový boudy, ale nejsou tam ani záchody, ani papír. Je tam pět děr v betonové podlaze oddělených závěsami. Před výkonem je dobré si nabrat vodu do připravených láhví, abyste se mohli umýt místo použití toaletáku.

Odpoledne pokračuje výuka a pak je modlení, to už se vyplížíme pryč a jdeme domů. Nechceme čekat dvě hodiny, než pojede autobus, a tak stopujeme. Přece jen hrozí medvědi a lijáky. Kdyby bylo nejhůř, můžeme

zavolat z mobilů. Moc toho tu nejezdí, ale chytli jsme třeba farmáře, policajty, pilota, co byl příbuzný krále, nebo souseda z našeho obchůdku. Doma si pak jdeme s tátou často zahrát basket. Já s Jasmínou jsme třeba taky tancovaly se Sonam – takovou slavnou cápkou na TikToku, která má za followery přibližně desetinu Bhútánu.

Nový domov s výhledem pro bohy

Matěj s Michalem nás přišli vyzvednout na party u nich doma se třemi thajskými učitelkami. Dvě z nich učí vaření, takže jídlo bylo naprosto vynikající a káva epesní. Matěj vyprávěl, jak jsem se ve svých přednáškách kdysi rozplýval nad jedinečností bhútánské architektury a že bych tam chtěl jednou pracovat... Kluci bydleli v krásném prostorném domě na kopečku nad učilištěm: dřevěné podlahy, žádná elektronika, žádný extra komfort, dva obří modlitební mlýnky na potoce, nádherné výhledy do polí a lesů a úplný klid. A tak nadhodili, ať se k nim přestěhujeme. I když nám nechají celé první patro, stále budou mít pro sebe přízemí s pěti pokoji. Paráda – další den jsme přestěhovaní do domu s výhledem pro bohy!

Voda do domu byla zavedená z potoka. A jelikož to je svatá voda, házejí do ní lidé obětiny, takže se občas stalo, že nám svatá rýže vyplavala z kohoutku, anebo nám ucpala sprchu. Proč nepoužívají studny? Vrtání do země se zde obecně bere jako znesvěcování božské přírody. Nicméně ze svého dřívějšího výzkumu v Nepálu vím, že hloubené studny v okolí řek v podhůří Himálaje bývají enormně kontaminované arzenem, takže tento přístup vítám.

Na další týden mě pan ředitel požádal, abych se podílel na stávající výuce stavebních oborů. Nadšený změnou jsem se pustil do příprav podkladů: plány, materiály, stavební stroje, zapojení elektřiny a vody. Čekala mě třída plná studentů i učitelů na náslechu. Začal jsem zkusmo, zda všichni chápou, co je to půdorys a řez. Narýsoval jsem jim naši učebnu. A nic. Tak jsem nakreslil krychli. Také nic. Až když jsem přešel na plochu a úsečku, tak se teprve většina triadvacetiletých studentů chytla... V průběhu dalších týdnů jsme se prokousali k těm kýženým půdorysům, řezům a plánům. Pár studentů mi nakonec s radostí ukázalo výpočet, kolik a jakého materiálu by potřebovali ke stavbě svého vysněného domku. Ani nevěděli, jakou radost jsem z toho měl já!

Zkoumáme okolí Čumej

Pan ředitel Pema se o nás staral s velkým nasazením. Začal mi přezdívat tibetským jménem Ňyma, což znamená Slunce – jako by znal mou přezdívku Slunculák. První sobotu nás vzal svým pick-upem do spádového města Džakar vzdáleného 25 kilometrů. Děti chtěly sedět na korbě a držely se statečně, a to i při průjezdu skrz mraky v sedle Kiki La. V Bhútánu se sice pracuje a chodí do školy i v sobotu, ale nemůžeme si prý nechat ujít tamní sobotní trh, zvlášť když nemáme vlastní zahrádku. Nakoupili jsme tedy spoustu čerstvého ovoce a zeleniny a taky basketbalový míč pro naše děti. Jako překvapení nám pan ředitel zastavil v obchodě se sýry od Fritze Maurera – tahle živoucí legenda zdejšího kraje nás začíná vážně zajímat.

V neděli jsme s Neem vyzvali místní borce na basket, ale oni měli navrch. Přece jen jsme ve výšce skoro tři tisíce metrů, vzduch je řídký a ještě chvíli nám potrvá aklimatizace. Místní mají basketbal rádi, protože to je oblíbený sport pana krále, a tak se stavějí basketbalová hřiště, kde to jen jde. Ještě jsme dali rychlou koupačku v divoké řece. Ledová voda a proud, že jsme se o děti trochu báli. I kolemjedoucí jsme překvapili, protože tady se běžně neplave – bazény tu nejsou a jezera jsou posvátná, tam se koupat nesmí. O dalších nedělích jsme podnikali pěší výlety do okolí po nádherných zalesněných kopcích, s malými vesničkami na dně údolí a impozantními výhledy na himálajské hřebeny.

Vyrazíme k opuštěnému paláci Domkhar, nad kterým má jednu ze svých rezidencí sám pan král. Doprovází nás pohled na klášter Tharpaling vylézající zrovna z mraků na protějším kopci. Přijeli jsme do monzunoového období, které trvá od května do září, kdy téměř každý den prší a údolím se neustále povalují malé obláčky. Cestou se k nám přidává slečna Dolma a po družném rozhovoru nás zve k sobě domů, kde ještě nikdy žádný cizinec nebyl. Místnosti vedle kuchyně vévodí velký tkalcovský stav s jemně házeným vzorem. Na policích leží hromady chilli papriček. Dolma nám představuje své vrásčité prarodiče a nalévá nám zeleninovou polévku. Vypráví, jak má ráda svou zemi, a zajímá ji, jaké to je, nemít krále. Ukazuje na vesnice do hor, že tam a támhle sídlí rinpoče („ctihodný“) čili buddhistický láma převtělený ze svých předchůdců. No jako jo, na každou vesnici tu připadá alespoň jeden reinkarnát. Tito chlapíci užívají výhod svého posvátného postavení. Při cestách po Bhútánu jsme jich pár navštívili, popili čaj a zase šli, snad o kousek osvětenější. Ale já jsem se po pravdě v jejich bodrém moudru často moc neorientoval.

Matěj má krom ikonické indické motorky Enfield i druhé nejoblíbenější vozidlo v Bhútánu – Suzuki Omni, nejmenší dodávku, jakou jsem kdy viděl. A jelikož on raději krotí svou motorku, půjčuje nám dodávku k neomezenému užití. Papíry prý nemá, doklad o koupi taky ne a pojistka prý asi už neplatí. Ale – a to je nejdůležitější – má lungty na předním skle. Lungta (větrný kuň) je nejčastější vyobrazení na známých modlitebních vlaječkách pěti barev, kde jsou napsané buddhistické mantry. Vlajčky s lungtou prý zajistí bezpečí ve voze i mimo něj. Než naberu rodinu, musím si ho vyzkoušet. Usedám tedy poprvé do vozítka, které jako by někdo vytáhl z kindervajíčka a trošku přifouknul. Na všechna okénka ve voze dosáhnou z pozice řidiče (i na to zadní). Když si Matěj sedne vedle mě, chvíli hledáme poskládání našich mužných ramen, abychom se do vozu vešli. Pod nohama podlahou prosvítá silnice. Řízení je napravo, protože v Bhútánu se řídí vlevo. Díky Matějovi nás Suzuki Omni bude provázet až do posledního dne v této zemi. A díky vlaječkám určitě nezklame.

Místo horského údolí nečekané setkání

Těšíme se na první větší průzkumný výlet. My s dětmi nasedáme do útrob Suzuki Omni a kluci na své Enfieldy. Projíždíme kaňonem řeky Bumthang, kde se zrovna chystá jeden z největších trhů s cordycepem.

Končí asfalt, a když později skončí i cesta, parkujeme auto a motorky. Krásné údolí, které je cílem našeho výletu a kde chceme přespát, leží za divoce se valící řekou. Musíme ji překonat přes rozbitý závěsný most. Tyhle lanové mosty pro pěši jsou pro Himálaj typické. Aya nedůvěřivě kouká na rezavé protržené zábradlí dekorované modlitebními vlaječkami.

CO JE CORDYCEPS?

Housenice čínská (*Cordyceps sinensis*) je parazitická houba napadající housenky můry *Hepialus armoricanus* žijící v půdě a vyskytující se ve výškách nad 3500 metrů. Plodnice, která vyrostle z napadené housenky nad povrch půdy, je hnědá, tenká jako sirka a s délkou 4 až 9 cm. V tradiční medicíně se používá na posílení organismu a zpomalení stárnutí. Místní horalé ve skupinkách od jara do léta pročesávají svahy kolem svých domovů a plodnice sbírají. Kvalitní cordyceps stojí ke dvěma tisícům korun za jediný gram, což je cena srovnatelná s platinou.

Počkáme, až po jednom přejdou ostatní, aby viděla, že se nemusí bát. Pak jde i ona se mnou za ruku.

Podél řeky pokračujeme vzhůru řídkým lesem zarůstající stezkou mezi rododendrony. Před námi se tyčí bělavé vrcholy himálajských hor na čínské hranici. Matěj spekuluje nad rizikem setkání s pohraniční stráží nebo medvědem. Vyloučené to není. Vyskytuje se zde medvěd hnědý a medvěd ušatý, kteří mají každý rok na svědomí řadu napadení. Trochu nás mrazí při představě setkání s dvousetkilovým chlupáčem, ale je nás sedm – to by si medvěd mohl rozmyslet. Pro jistotu si pomocí Matějova *patangu* – tradičního mečíku v dřevěné pochvě – vyrábíme hole, které se můžou hodit i proti divokým psům.

Přicházíme k farmářskému přístřešku, akorát když začíná pršet. Počasí se radikálně zhoršuje a přístřešek brzy protéká jako cedník. Nedá se nic dělat, všichni jsme promočení, cíle tohoto výletu dnes nedosáhneme. Místo nocování v těchto nádherných horách se pokusíme co nejrychleji dostat zpět k vozidlům. V půl sedmé tu už bývá tma jak v pytli. I v létě jsou v Bhútánu dny krátké, protože se nacházíme mnohem jižněji než v Evropě. Aya si osedlala Michalova statná záda. Už nejde o procházku, jde o indiánský běh zatopenou stezkou. Voda shora, voda zdola, boty čvachtají. Teplota je naštěstí snesitelná, ale každý závan větru je cítit. Zažíváme bohužel jeden z nejintenzivnějších monzunových lijáků – člověk si nevidí na konec vlastní natažené ruky.

Konečně most. Teď mám strach i já. Raději ho napřed přejdu sám, tam a zase zpět. Je mokrý, kluzký, v poryvech větru se houpe, ale půjde to. Jeden po druhém postupně mizíme v dešťové cloně držíce se chatrného zábradlí mostu za hukotu nyní ještě divočejší řeky. Jsme šťastně u našich vozidel. Teď rychle někam pod střechu.

Útočiště nacházíme v Kaila Guest House, kde si dáváme teplou sprchu, skvělé zeleninové momo (zeleninové či masové plněné kapsičky) a užíváme si luxusního prostředí jednoho z nejstarších hotelů v oblasti. Za rozbřesku už pobíhám s fotákem po střeše penzionu. Nemohu se vynadít na záplavu odstínů zelené v rýžových polích a na údolí s povalujícími se obláčky prozářenými sluncem. Míle mě překvapuje vůně croissantů. Hotel má totiž vlastní pekárnu, ze které zásobuje mlsné jazýčky celého údolí.

„Tenhle hotel jsem zakládal s Fritzem Maurerem,“ povídá pan majitel Kaila u snídaně.

„O něm už jsme toho tolik slyšeli. Doufám, že ho někdy potkáme,“ říkám s obdivem.

„Tak jestli chcete, já vás objednám k němu na oběd,“ říká pan Kaila.

Záhy už pelášíme na protější stranu údolí za panem Maurerem do jeho podniku Red Panda Cafe. Objednáváme si jeho vyhlášené pivo Red Panda. Jo, je úplně v pořádku. Legendární Švýcar na chvíli přichází a my s ním najednou sedíme u stolu. Fritzovi už bylo přes osmdesát. Část rodiny má tady, část v Evropě. Bydlí v malé dřevěné chajdě v lese daleko od města. Jezdí v ošuntělém Land Cruiseru z roku 1976, což je také rok, kdy získal bhútánské občanství. Zatímco naše děti si hrají v konopím zarostlé zahradě, my posloucháme příběh jako od Indiany Jonese. Evě i mně padá čelist. Ale víc se dnes nedozvíme, protože Fritz má ještě spoustu práce. Máme prý někdy přijet k němu do hotýlku. Prozatím si odvážíme zásobu piva, sýrů a medu. Tohle setkání bylo vlastně parádní náplastí za popršený výlet.

PAN MAURER VYPRÁVĚL:

„To jsem vám tehdy v šedesátých letech dostudoval farmářské učiliště se specializací na zpracování mléka. A ve švýcarských novinách jsem četl, že v Bhútánu v rámci modernizace hledají někoho, kdo je naučí dělat sýry. Šel jsem se teda kouknout do atlasu, kde ten Bhútán leží, a usoudil jsem, že to zkusím. Když jsem poprvé přijel, tak jsem měl pocit, že zde nejsem cizincem, takový jako domácí klima. Zjistil jsem, že tu sice jsou krávy, ale abychom rozjeli výrobu mléka, potřebovali jsme pořádné dojnice, a tak jsem se vypravil do Indie a nakoupil krávy. Vlakem jsme je dostali až k hranicím a pak jsme je hnali vzhůru do hor až sem. Měli jsme sýry, ale scházelo mi tu pivo, a tak jsem po čase založil Red Panda Brewery tady za domem. Časem mě začalo trápit, že se tu vyhazuje spousta jablek, a tak jsme je začali moštovat a dělat cider. Po čase mě začalo zajímat včelařství, a tak jsem zkoumal místní druhy včel a zjistil, že asi budu muset importovat z Indie včelu medonosnou, tak jsem poslal pro nějaké matky do Itálie. Teď pomáhám dalším 250 včelařům v okolí. Pak sem začalo jezdit čím dál více lidí, a tak jsme postavili penzion a tuhle restauraci. Syn odjel na studia do Švýcar a vrátil se jako vyučený truhlář, a tak si tu založil truhlárnu...“

Na výlet do východního Bhútánu

Uprostřed léta jsme s dětmi podnikli několikadenní cestu po krásách východního Bhútánu naším kinderautíčkem. Jako první nás zaujala vesnice Ura, kde můžeme stále zachytit atmosféru himálajského

II.

PRAKTICKÉ RADY A TIPY

V této části knihy se věnujeme některým tématům spojeným s cestováním do zahraničí. Cílem je poskytnout praktické rady a tipy především novým rodičům a běžným cestovatelům, abychom ukázali, že trochu dobrodružnější cestování s dětmi zvládnou také. Nesnažíme se zde podat úplný přehled, ale spíše vybíráme důležité body obecného cestování a otázky specifické pro cestování s malými dětmi. Doporučujeme pečlivě si přečíst lékařskou kapitolu, která může být užitečná nejen na cestách.

FORMALITY K CESTÁM DO ZAHRANIČÍ

Ať už se chystáte kamkoli, vyřídte dětem včas cestovní doklady, ověřte si potřebné formality pro vstup do dané země a nezapomeňte na kvalitní zdravotní pojištění na cesty.

Cestovní doklady

Cestovní pas pro děti se vydává na dobu 5 let, ale pozor, dle zákona přestává platit, pokud „jeho držitel podstatně změnil podobu“! Posouzení podstatné změny může sice být subjektivní, ovšem když vás kvůli tomu vyhodí policista na hraniční kontrole, bude výsledný průšvih velmi objektivní. Za osoby mladší 15 let se platí správní poplatek 100 Kč a lhůta pro vyřízení je 30 dnů. V případě expresního vyřízení do 5 dnů se platí 1000 Kč a do 24 hodin 2000 Kč (viz portal.gov.cz).

Dětem můžete místo pasu nechat vystavit **občanský průkaz**, jestliže cestujete do států EU, států Schengenského prostoru mimo EU (tj. Švýcarsko, Lichtenštejnsko, Norsko, Island) a dalších států, které uznávají občanské průkazy EU (Srbsko, Bosna a Hercegovina, Černá Hora, Severní Makedonie, Albánie, Gruzie). Na občanku se dostanete přímými lety i do zámořských území států EU, např. na Martinik, Réunion apod. Osobám mladším 15 let se vydává s platností na 5 let (nebo do změny podoby). K jeho vystavení potřebujete rodný list dítěte a občanský průkaz rodiče, který žádost podává. Platí se malý správní poplatek a lhůta pro vyřízení je 30 dnů (expresní vyřízení do 5 dnů).

Pro vystavení pasu či občanky pro děti pořizuje úředník **fotografii** dítěte, což může být zvláště u malých nemluvnat a batolat velká výzva. Vezměte si s sebou bílou látku (prostěradlo, plenu), kterou si rozložíte na sebe a na ni dítě posadíte – tím uděláte solidní neutrální pozadí. Aby se dítě koukalo do objektivu, zamávejte nebo zapiskejte poblíž fotoaparátu nějakou hračkou. Zkušená matka nebo chobotnice to zvládnou samy, ostatním snad úředníci pomohou.

Více informací o cestovních dokladech najdete na webech Ministerstva vnitra a Ministerstva zahraničních věcí.

TIP: Před cestou včas zkontrolujte, jakou minimální dobu platnosti cestovního pasu vyžaduje cílová země (typicky půl roku po plánovaném odjezdu).

Víza

Český pas patří k nejsilnějším na světě, takže bez víza (popř. na jednoduché *visa-on-arrival*) můžete cestovat do 182 zemí světa. Pokud vízum potřebujete, každé dítě musí mít vyřízené **vlastní vízum**, které je vystavené na údaje v pasu dítěte. Stále více zemí zavádí elektronická víza (*e-visa*), takže odpadá běhání po ambasádách. Některé země vydávají *visa-on-arrival* pouze na letištích, nikoli na pozemních přechodech. Do některých bezvízových zemí platí povinnost si vyřídit elektronické povolení ke vstupu, např. do USA, Kanady, Velké Británie. Pozor, platnost dlouhodobého víza končí s platností daného cestovního pasu, takže se fakt nepokoušejte vzít si nový pas a ze starého vyškubnout stránku s ještě platným vízem.

Souhlasy rodičů

Když dítě cestuje do zahraničí s někým jiným než rodičem (resp. zákonným zástupcem), je třeba anglicky psaný písemný souhlas rodičů. Tento souhlas se doporučuje i tehdy, pokud rodič cestující sám s dítětem má jiné příjmení než jeho dítě. Nejasná je nutnost souhlasu druhého rodiče, jestliže děti cestují pouze s jedním z rodičů – např. na německých letištích při letech mimo EU takový souhlas vyžadovali. Doporučuje se mít s sebou **kopii rodného listu** dítěte, byť bude v češtině. Souhlas není nutný u dětí nad 15 let, ale ověřte to raději u letecké společnosti či na webech příslušného státu.

V souhlasu by měly být uvedeny identifikační údaje dítěte i jeho doprovodu (jména, narození, čísla pasů), termín a cíl cesty nebo generální souhlas k jakékoli cestě. Souhlas by měl být úředně ověřen, ovšem na pobočkách Czech Pointu ověřují jen česky psané dokumenty. Protože však musí být souhlas **v angličtině**, případně v jazyce destinace, měli byste teoreticky nechat ověřit podpis u notáře ovládajícího daný jazyk (nebo vyřídit úřední překlad).

Více o souhlasech na webu MZV:

Pojištění na cesty

Na základě **Evropského průkazu zdravotního pojištění** vám bude při krátkodobých cestách do zemí EU, Švýcarska, Lichtenštejnska, Norska, Srbska, Severní Makedonie a na Island poskytnuta nezbytná lékařská péče ve státních zařízeních za stejných podmínek a za stejnou cenu jako lidem pojištěným v dané zemi (nikoli tedy dle pravidel ČR). V praxi to znamená často výraznou spoluúčasť hrazenou pacientem. Proto i do výše uvedených zemí zvažte zdravotní pojištění na cesty, které „české“ zdravotní pojištění doplní.

Pojišťovny nabízejí zvýhodněné **rodinné tarify**, kde platíte za děti obvykle ½ dospělácké ceny. Za děti se považují pojištěnci do 18 let a jejich přesný věk nehraje roli. Všichni členové rodiny jsou vedeni pod jednou smlouvou, což je praktické. Neplatíte za zbytečně široké krytí. Pokud neplánujete rizikové sporty, vyberte základní variantu pojištění, která pokrývá běžné cestovatelské aktivity. Při cestování s dětmi se hodí pojištění storno cesty – rozumí se zrušení pouze ze zdravotních důvodů (školy a školy jsou semeništěm nemocí, že?). Pojištění odpovědnosti za škodu se také hodí. Naopak pojištění zavazadel nebo proti krádeži se složitě prokazuje a pojišťovny se z plnění často vykrucují.

Pokud plánujete více cest do zahraničí během jednoho roku, může být výhodnější sjednat si celoroční cestovní pojištění u spolehlivé české nebo zahraniční pojišťovny. Počet cest není omezen, ale může být určena maximální délka každé jednotlivé cesty. Zde obvykle vybíráte mezi pojištěním na Evropu a Svět. Pozor, „**Svět**“ **neznamená všechny státy světa!** Ve smlouvě na „Svět“ jsou totiž vždy uvedeny státy, které pojištění nepokrývá – obvykle země izolované (např. Grónsko, Írán) či nestabilní (např. Eritrea, Irák, Sokotra). U obskurních zemí žádejte přímé vyjádření: „*Ano, království Zamunda pokrýváme.*“ Zde jednejte s konkrétním pojišťovacím agentem, spíše než s infolinkou a zapomeňte na webové formuláře (i tak jsme zažili zrušení uzavřené pojistky centrálou).

V případě **dlohodobého** cestování v zahraničí se obraťte na pojišťovny s žádostí o individuální řešení, protože dokážou přizpůsobit podmínky i cenu. Stojí za to předložit konkurenční nabídky a zkusit lehce smlouvat.

Ze zkušenosti můžeme potvrdit, že **proplacení** nákladů za lékařské ošetření a předepsané léky probíhá ze strany pojišťovny korektně. Lékařské zprávy a účtenky mohou být i v exotických jazycích, pokud nejste schopni je vymámit v angličtině – pojišťovny si s tím poradí. V případě jiných pojistných událostí (např. zpoždění letů, škody na autě) máme ovšem i negativní zkušenosti. Pro výběr pojišťovny je proto nejlepším doporučením něčí osobní zkušenost s plněním pojistné události.

Obecné tipy k pojištění

- Standardní pojištění vychází téměř vždy levněji při zakoupení přes srovnávače pojištění než přímo u dané pojišťovny.
- Pokud už máte u nějaké pojišťovny uzavřené jiné pojištění, přihodí vám další pojištění skoro jistě za výhodnější cenu.
- V zásadě platí, že čím levnější pojištění, tím větší problémy při plnění

PLÁNOVÁNÍ CEST

Ať už cestu naplánujete kamkoli, měli byste respektovat potřeby, denní rytmy, schopnosti a zdravotní stav svých dětí. Předem se smířte s tím, že s dětmi budete cestovat **pomalejším tempem** a nestihnete navštívit tolik míst. To ale nevádí – bude vás totiž fascinovat, jak děti objevují svět svými očima. A hlavně budete na cestě spolu. Počítejte s tím, že některé naplánované věci prostě nevyjdou, protože vaši ratolesti zrovna nebude dobře. Obvykle stačí naplánovat na den dva tři hlavní body a část dne nechat volnější na hřiště, zmrzlinu nebo odpočinek – časová rezerva se bude leckdy hodit a ušetří vám zbytečný stres. Když si děti někde začnou hezky hrát, nechte je pokračovat ve hře, pokud nemusíte urgentně vyrazit dál. Určitá flexibilita je totiž při cestování s dětmi klíčová.

Při plánování pamatujte, že **cestujete společně** s dětmi, nikoli že je jenom berete s sebou na vaši dospěláckou cestu. Do itineráře tedy zařaďte i místa, která třeba nejsou zas tak zajímavá pro dospělé, ale děti nadchnou. Však až uvidíte, jak se baví, budete si to užívat také. Jestliže děti kňourají a cestování je nebaví, něco je špatně a znamená to, že bude potřeba další program upravit. Na druhou stranu nepodřizujte program výhradně dětem, protože byste se mohli vrátit z dovolené vyčerpaní a bez zážitků pro sebe. S většími dětmi se můžete domluvit, že teď bude atrakce pro vás (vysvětlíte jim, co a jak dlouho) a pak zase pro ně.

Od jakého věku s dětmi cestovat? Určitě se vyhněte cestování s novorozencem vzhledem ke křehkosti malého človíčka i jeho maminky. S kojencem ve věku několika měsíců už je cestování možné a kupodivu docela jednoduché – hodně spí, není třeba řešit jídlo (mléko máte své nebo ho snadno připravíte) a zabaví ho kdejaká blbost, nejlépe vy sami. Ohlídat PKBS – jestli papal, kakal, blinkal, spinkal – zvládnete i na cestách. Pak přijde fáze „neřízené střely“ (batole), kdy je naopak cestování náročné, protože musíte být neustále ve střehu. Batolata jsou často více vázaná na známé prostředí, tudíž jsou vhodnější delší pobyty kvůli jejich adaptaci.